

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL
IYUN/6-SON, II-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

Google
Scholar

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

METAVERS TURIZMI: VIRTUAL DUNYODAGI SAYOHATNING IQTISODIY, HUQUQIY VA IJTIMOIIY NATIJALARI	12
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Eshimova Sevinch Baxtiyor qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUN'IIY INTELLEKT VA PLATFORMA EKOTIZIMLARINING KORXONA INNOVATSIYALARIDAGI O'RNI	16
Izzatullayeva Madinabonu Yolqin qizi	
METHODOLOGY FOR ASSESSING THE ECONOMIC DAMAGE OF ECOLOGICAL HAZARDS IN URBAN AREAS: CONCEPTUAL SHORTCOMINGS OF NON-MARKET VALUATION METHODS AND THE INTEGRAL DAMAGE FUNCTION APPROACH	20
Abbos Saydullaev	
Iqboloy Choriyorova	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOT IMKONIYATLARI	31
Ibragimova Rayxon Tojibayevna	
OZIQ-OVQAT SANOATIDA "ZAYLANMA IQTISODIYOT (CIRCULAR ECONOMY)" MODELINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	36
Elnoraxon Muminova Abdulkarimovna	
Sarvinov Mamatojiyeva Dilshodjon qizi	
TRANSPORT KORIDORLARINI BOSHQARISHDA LOGISTIKA MENEJMENTINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	42
Umarova Dilfuza Raxmatulla qizi	
ОЦЕНКА ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВ ЦИФРОВИЗАЦИИ МИСЕ-СЕКТОРА В УЗБЕКИСТАНЕ	47
Narzulloeva Fariza Akmalевна	
ECONOMETRIC MODELING OF THE DYNAMICS OF RETAIL TRADE TURNOVER UNDER THE INFLUENCE OF REAL HOUSEHOLD INCOME USING A LOGARITHMIC FUNCTION	53
Gaybullayev Sarvar Uktam ugli	
MILLIIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING MAZMUN-MOHİYATI VA NAZARIY ASOSLARI	59
Mizamova Umida Jamoliddin qizi	
SPORT TAKOMILLASHUVI BOSQICHIDAGI FUTBOLCHILARNING MUSOBAQA FAOLIYATIDA INNOVATSION VOSITALARNING O'RNI	64
Mamatraimov Anvar Chorshanbiyovich	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI VIZUAL MATERIALLAR VOSITASIDA O'RGATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	72
Olimova Shahlo Bahodir qizi	
Inomova Mahliyo Yusuf qizi	
INCREASING THE ATTRACTIVENESS OF DIVIDEND POLICY IN UZBEKISTAN COMPANIES	76
Akmal Komiljonovich Shermukhamedov	
XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONLARINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI	81
Musurmonqulov Muhammad Ural o'g'li	
TEMIR YO'L ISHLAB CHIQRISH KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY MEXANIZMI	86
Baymatov Atxam Axmadaliyevich	

MENEJMENT NAZARIYASINING SHAKLLANISHI VA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI.....	92
Saidova Xilolaxon Rashidjon qizi	
OPPORTUNITIES FOR USING MARKETING STRATEGIES TO ENSURE THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HOTEL ENTERPRISES IN UZBEKISTAN	97
Sardor Kuvandikov	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	106
Абдуллаева Зульфия Иззатовна	
NAMANGAN VILOYATINING HUDUDIYIQTISODIY TUZILMASI VA SHAHARLAR TIZIMINING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI.....	113
Ahmadjanov Ilyosbek Ilhomjon o'g'li	
JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQA TORTISH MEXANIZMI VA XALQARO TAJRIBALAR QIYOSIY TAHLILI	117
G'afforov Kamronbek	
"O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJNING SINGULYAR VA BARQARORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	123
Bobojonova Zarnigor Shokirovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY JARAYONLARNI BAHOLASHDA DSGE MODELINING QASHQADARYO SHAROITIGA MOSLASHTIRILGAN TAHLILY KOMPLEMENTLARI.....	132
Muxitdinov Xudayar Suyunovich	
Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi	
O'ZBEKISTONDA TIBBIY TURIZM VA TIBBIY XIZMATLAR TIZIMINING MAZMUNI	137
Ergasheva Iroda Ibrohim qizi	
FOYDA SOLIG'INING BANKLAR MOLIYAVIY HOLATIGA TA'SIRINI BAHOLASH	141
Maxmudov Omon To'xtayevich	
RAQAMLI INFRATUZILMA TUSHUNCHASI, TARKIBI VA IQTISODIY MAZMUNI.....	147
Pardayev Orifjon Charshamiyevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI.....	152
Omonova Zarina Xudoymurodovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (Shartli "suv ta'minot servis" AJ misolida).....	160
Doniyorova M.	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK KORXONALARI RIVOJLANISHINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	164
Komilova Shaxnoza Komiljon qizi	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA INSON RESURLARINI BOSHQARISHDA XODIMNING QIYMAT YARATISH DARAJASINI BAHOLASHNING INTEGRALLASHGAN MODEL (EVCI)	169
Xaydarova Malika Shokirjon qizi	
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА И МЕХАНИЗМ ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ	174
Нодира Илхамовна Саидахмедова	
Жамолиддин Ярашевич Нуриллаев	
THE RELATIONSHIP BETWEEN FRUGALITY AND INNOVATION: A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PERSPECTIVES.....	181
Allaberganov Zakir Gaibovich	
Alimova Guzal Abdukhakimovna	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA TARMOQLARARO INTEGRATSIYANING INSTITUTIONAL MODEL.....	188
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	

AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYALASH TIZIMINI BOSHQARISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	196
Xamroyev Anvar Ashurovich	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI QAYTI ISHLAYDIGAN BIZNES	
SUBYEKTLARIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH	202
Ismaylov Kuvatbay Sarsenbayevich	
IQTISODIYOT TARMOQLARINI QO'LLAB-QUVVATLASHDA FISKAL	
INSTRUMENTLARNING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI	206
Mardonov Kamoliddin Karamiddinovich	

IQTISODIYOT TARMOQLARINI QO'LLAB-QUVVATLASHDA FISKAL INSTRUMENTLARNING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI

Mardonov Kamoliddin Karamiddinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlardan foydalanishning nazariy-iqtisodiy asoslari tadqiq etiladi. Fiskal siyosat soliq stavkalari, soliq imtiyozlari, budjet xarajatlari, subsidiyalar, davlat kafolatlari, imtiyozli kreditlar va investitsion rag'batlar orqali milliy iqtisodiyot tarmoqlariga ta'sir ko'rsatuvchi kompleks boshqaruv mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda fiskal siyosat evolyutsiyasi, uning makroiqtisodiy barqarorlik, investitsiya faolligi, ishlab chiqarish samaradorligi, bandlik va raqobatbardoshlik bilan bog'liq jihatlari ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda soliq va budjet instrumentlarining o'zaro uyg'unligi, xorijiy mamlakatlar tajribasini milliy sharoitga moslashtirish, fiskal qo'llab-quvvatlashning natijadorligini baholash hamda raqamli fiskal boshqaruv imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: fiskal siyosat; soliq instrumentlari; budjet xarajatlari; iqtisodiyot tarmoqlari; davlat qo'llab-quvvatlashi; subsidiyalar; soliq imtiyozlari; investitsion rag'bat; raqamli fiskal boshqaruv; iqtisodiy o'sish; raqobatbardoshlik; budjet barqarorligi.

Аннотация. В статье исследуются теоретико-экономические основы использования фискальных инструментов для поддержки отраслей экономики. Фискальная политика рассматривается как комплексный механизм государственного регулирования, оказывающий влияние на отрасли национальной экономики посредством налоговых ставок, налоговых льгот, бюджетных расходов, субсидий, государственных гарантий, льготного кредитования и инвестиционных стимулов. В исследовании раскрываются эволюция фискальной политики и её влияние на макроэкономическую стабильность, инвестиционную активность, эффективность производства, занятость и конкурентоспособность. Кроме того, анализируются взаимосвязь налоговых и бюджетных инструментов в поддержке отраслей экономики, возможности адаптации зарубежного опыта к национальным условиям, оценка эффективности фискальной поддержки и перспективы цифрового фискального управления.

Ключевые слова: фискальная политика; налоговые инструменты; бюджетные расходы; отрасли экономики; государственная поддержка; субсидии; налоговые льготы; инвестиционные стимулы; цифровое фискальное управление; экономический рост; конкурентоспособность; бюджетная устойчивость.

Abstract. This article examines the theoretical and economic foundations of using fiscal instruments to support economic sectors. Fiscal policy is interpreted as a comprehensive governance mechanism that influences sectors of the national economy through tax rates, tax incentives, budget expenditures, subsidies, government guarantees, preferential loans, and investment incentives. The study explores the evolution of fiscal policy and its relationship with macroeconomic stability, investment activity, production efficiency, employment, and competitiveness. In addition, the paper analyzes the coordination of tax and budgetary instruments in supporting economic sectors, the adaptation of international experience to national conditions, the assessment of the effectiveness of fiscal support measures, and the opportunities provided by digital fiscal governance.

Keywords: fiscal policy; tax instruments; budget expenditures; economic sectors; government support; subsidies; tax incentives; investment incentives; digital fiscal governance; economic growth; competitiveness; fiscal sustainability.

KIRISH

Globalashuv, texnologik yangilanish va tashqi iqtisodiy beqarorlik kuchayib borayotgan sharoitda iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishi davlat tomonidan qo'llaniladigan fiskal siyosatning sifati va natijadorligiga bevosita bog'liq bo'lib qolmoqda. Soliq tushumlari va budjet xarajatlari an'anaviy tarzda davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi sifatida qaralgan bo'lsa, hozirgi bosqichda ular ishlab chiqarish tarkibini modernizatsiya qilish, investitsiya jarayonlarini jadallashtirish, raqobatbardosh mahsulotlar yaratish va yangi ish o'rinlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi faol iqtisodiy instrumentlar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlardan foydalanish masalasi bir necha omillar bilan dolzarbdir. Birinchidan, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmatlar sohasi, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish

va raqamli iqtisodiyot segmentlarining rivojlanish sur'atlari moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati, soliq yukining maqbulligi va davlat xarajatlarining maqsadlilikiga bog'liq. Ikkinchidan, fiskal qo'llab-quvvatlashning samarasiz tashkil etilishi budjet mablag'larining tarqoq sarflanishi, imtiyozlarning natijasiz qo'llanilishi va fiskal intizomning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Uchinchidan, davlat tomonidan beriladigan rag'batlar iqtisodiy natija ko'rsatkichlari bilan bog'lanmaganda, ular tarmoqlar raqobatbardoshligini oshirish o'rniga passiv moliyaviy qaramlikni kuchaytirishi ehtimoli mavjud.

Mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati fiskal instrumentlarni alohida soliq yoki budjet vositasi sifatida emas, balki iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan o'zaro bog'liq mexanizmlar majmuasi sifatida tahlil qilishda namoyon bo'ladi. Bunda soliq imtiyozlari, subsidiyalar, budjet investitsiyalari, davlat kafolatlari, imtiyozli moliyalashtirish va raqamli fiskal nazorat yagona tizim doirasida baholanadi. Shunday yondashuv fiskal siyosatning nafaqat daromadlarni shakllantirish, balki iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, hududlar o'rtasidagi nomutanosibliklarni kamaytirish va xususiy sektor faolligini oshirish funksiyalarini ham ochib beradi.

Tadqiqotning maqsadi iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlarning nazariy-iqtisodiy mohiyatini ochib berish, ularning evolyutsion rivojlanishini tahlil qilish, soliq va budjet vositalari o'rtasidagi funksional bog'liqlikni asoslash hamda milliy amaliyot uchun ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishishda fiskal siyosatning iqtisodiy o'sish, bandlik, investitsiya muhiti, budjet barqarorligi va tarmoqlar raqobatbardoshligiga ta'siri tizimli yondashuv asosida o'rganiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Fiskal siyosatning iqtisodiy mazmunini tushuntirishda klassik, keynschilik, neoklassik va institutsional yondashuvlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Klassik iqtisodiy maktab vakillari davlatning iqtisodiyotga aralashuvini cheklash, soliq yukini past darajada saqlash va bozor mexanizmlarining o'zini o'zi tartibga solish imkoniyatiga urg'u berganlar. Bunday yondashuv fiskal siyosatni, avvalo, davlat xarajatlarini moliyalashtirish va mulkiy huquqlarni himoya qilish vazifasi bilan bog'laydi. Biroq iqtisodiy inqirozlar, ishsizlikning ortishi va ishlab chiqarish quvvatlaridan to'liq foydalanilmasligi davlatning faol fiskal aralashuviga ehtiyoj borligini ko'rsatdi.

Keynschilik nazariyasi fiskal siyosatga yangi mazmun berdi. Ushbu nazariyada davlat xarajatlari va soliq siyosati yalpi talabni tartibga solish, iqtisodiy sikllarni yumshatish va bandlikni oshirish vositasi sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, iqtisodiy pasayish davrida davlat xarajatlarini kengaytirish, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va soliq yukini vaqtincha yengillashtirish orqali ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash mumkinligi asoslab berilgan. Bu yondashuv hozirgi sharoitda sanoat, xizmatlar, qishloq xo'jaligi va eksport tarmoqlarini maqsadli fiskal rag'batlantirishning nazariy asoslaridan biri bo'lib qolmoqda.

Neoklassik va taklif iqtisodiyoti yondashuvlarida esa fiskal siyosatning ishlab chiqarish xarajatlari, soliq stavkalari, investitsiya qarorlari va tadbirkorlik motivatsiyasiga ta'siri alohida o'rganiladi. Bu nuqtai nazarga ko'ra, soliq yukining haddan tashqari yuqoriligi xususiy sektor faolligini pasaytiradi, investitsiyalarning rentabelligini kamaytiradi va yashirin iqtisodiyot ulushini oshirishi mumkin. Shu sababli soliq stavkalarini maqbullashtirish, foydani qayta investitsiya qilishga sharoit yaratish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiruvchi mexanizmlar iqtisodiy o'sish uchun muhim hisoblanadi.

Institutsional iqtisodiyot vakillari fiskal siyosat samaradorligini faqat soliq stavkalari yoki xarajatlar hajmi bilan emas, balki institutlar sifati, boshqaruv shaffoligi, huquqiy barqarorlik va hisobdorlik darajasi bilan bog'laydilar. Aynan shu yondashuv iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlarni natija ko'rsatkichlari, monitoring tizimi va raqamli boshqaruv mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini asoslaydi. Agar imtiyoz va subsidiyalar maqsadli, vaqtinchalik va natijadorlik mezonlariga bog'langan bo'lsa, ular iqtisodiy rivojlanishni tezlashtiradi; aks holda, fiskal resurslarning samarasiz sarflanishi yuzaga keladi.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda davlat moliyasi, soliq siyosati, budjet xarajatlari va iqtisodiyot tarmoqlarini rag'batlantirish masalalari keng yoritilgan. Xususan, soliq imtiyozlarining investitsiya muhitiga ta'siri, budjet mablag'larining maqsadli yo'naltirilishi, kichik biznesni fiskal qo'llab-quvvatlash, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va davlat xarajatlari natijadorligini oshirish bo'yicha tadqiqotlar mavjud. Biroq iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlarni kompleks tizim sifatida baholash, ularning tarmoqlar kesimidagi samaradorligini aniqlash va xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish masalalari yanada chuqurroq ilmiy tahlilni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlardan foydalanish samaradorligini o'rganish uchun tizimli, qiyosiy va institutsional yondashuvlardan foydalanildi. Tizimli yondashuv fiskal instrumentlarni alohida chora-tadbirlar majmuasi sifatida emas, balki soliq siyosati, budjet xarajatlari, investitsion rag'batlar, davlat moliyaviy nazorati va raqamli ma'murchilikni birlashtiruvchi yagona boshqaruv tizimi sifatida

ko'rish imkonini beradi. Ushbu yondashuv orqali fiskal siyosatning daromadlarni shakllantirish, taqsimlash, barqarorlashtirish va rag'batlantirish funksiyalari o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil usuli xorijiy mamlakatlar tajribasida fiskal instrumentlarning qanday sharoitlarda yuqori samara berishini aniqlashga xizmat qildi. AQSh, Germaniya, Janubiy Koreya, Singapur, Xitoy va Turkiya tajribalari misolida soliq imtiyozlari, eksportni rag'batlantirish, davlat investitsiyalari, innovatsion klasterlar va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining milliy iqtisodiyotga moslashuv imkoniyatlari o'rganildi. Bu orqali iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda umumiy imtiyozlardan ko'ra aniq maqsadli, muddatli va natijadorlikka bog'langan fiskal mexanizmlar samaraliroq ekanligi asoslandi.

Institutsional tahlil fiskal siyosatning huquqiy, tashkiliy va boshqaruv jihatlarini ochib berishga qaratildi. Soliq va budget instrumentlari samaradorligi ko'p jihatdan ularni joriy etish tartibi, nazorat qilish mexanizmi, manfaatdor tomonlarning mas'uliyati, ma'lumotlar ochiqligi va raqamli platformalarning ishlash sifatiga bog'liq. Shu sababli tadqiqotda fiskal qo'llab-quvvatlashni natijadorlik ko'rsatkichlari bilan bog'lash, davlat mablag'laridan foydalanishni elektron monitoring qilish hamda budget xarajatlarining iqtisodiy samarasini baholashga alohida e'tibor qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Fiskal siyosat iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanishiga ikki asosiy yo'nalishda ta'sir ko'rsatadi: birinchisi — soliq yukini maqbullashtirish va investitsion rag'batlar orqali xususiy sektorning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish; ikkinchisi — budget xarajatlari, subsidiyalar va davlat investitsiyalari orqali tarmoqlarda zarur infratuzilma, ishlab chiqarish quvvatlari hamda innovatsion muhitni shakllantirish. Ushbu ikki yo'nalish o'zaro uyg'un bo'lgandagina fiskal qo'llab-quvvatlash real iqtisodiy natija beradi. Aks holda, soliq imtiyozlari ishlab chiqarishning kengayishiga olib kelmastigi yoki budget xarajatlari xususiy investitsiyalarni jalb etish o'rniga samarasiz xarajatlarga aylanishi mumkin.

Iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanishida fiskal instrumentlarning iqtisodiy mohiyati ularning maqsadli ta'sirida namoyon bo'ladi. Masalan, sanoat tarmoqlarida soliq stavkalarini maqbullashtirish va amortizatsiya mexanizmlarini takomillashtirish ishlab chiqarish tannaxrini kamaytirishi mumkin. Qishloq xo'jaligida subsidiyalar, sug'urta qo'llab-quvvatlovi va logistika infratuzilmasiga yo'naltirilgan budget xarajatlari mahsulot yetkazib berish zanjirini mustahkamlaydi. Xizmatlar sohasida raqamli infratuzilmani rivojlantirish, soliq ma'murchiligini soddalashtirish va kichik biznes uchun yengil fiskal rejimlar tadbirkorlik faolligini oshiradi. Eksportga yo'naltirilgan korxonalarda esa bojxona yengilliklari, QQSni qaytarishning tezkor mexanizmlari va maqsadli imtiyozlar tashqi bozorlar bilan ishlash xarajatlarini kamaytiradi.

Fiskal siyosat evolyutsiyasi shuni ko'rsatadiki, dastlabki davrlarda davlat moliyasi asosan budget daromadlarini shakllantirish va umumiy xarajatlarni qoplashga xizmat qilgan. Keyinchalik iqtisodiy inqirozlar va modernizatsiya ehtiyoji fiskal siyosatning faol rag'batlantiruvchi rolini kuchaytirdi. Zamonaviy bosqichda esa fiskal instrumentlar maqsadli, raqamli, natijaga yo'naltirilgan va institutsional jihatdan hisobdor mexanizmlarga aylanishi zarur. Bunday transformatsiya davlatning iqtisodiyotga aralashuvini kengaytirish emas, balki moliyaviy resurslarni aniq ustuvor yo'nalishlarga samarali taqsimlashni anglatadi (1-jadval).

1-jadval
Fiskal siyosat evolyutsiyasining nazariy bosqichlari va tarmoqlar rivojlanishiga ta'siri¹

Nazariy bosqich	Asosiy g'oya	Fiskal instrumentlar mazmuni	Tarmoqlar uchun iqtisodiy ahamiyati
Klassik yondashuv	Bozor mexanizmlarining ustuvorligi va davlat aralashuvining cheklanishi	Past soliq yuki, cheklangan davlat xarajatlari, fiskal intizom	Xususiy tashabbusni rag'batlantirish, lekin inqiroz sharoitida qo'llab-quvvatlash imkoniyati past
Keynschilik modeli	Yalpi talabni davlat xarajatlari va soliqlar orqali tartibga solish	Budget xarajatlarini kengaytirish, subsidiyalar, vaqtinchalik soliq yengilliklari	Ishlab chiqarish pasayishini yumshatish, bandlik va investitsiya faolligini qo'llab-quvvatlash
Neoklassik yondashuv	Taklif omillari, soliq stavkalari va investitsiya rag'batlariga e'tibor	Soliq yukini maqbullashtirish, investitsiya chegirmalari, amortizatsiya imtiyozlari	Tannarxni kamaytirish va kapital qo'yilmalarni rag'batlantirish
Institutsional yondashuv	Qoidalar barqarorligi, shaffoflik va natijadorlikka asoslangan boshqaruv	Maqsadli imtiyozlar, KPI asosida subsidiyalar, raqamli monitoring	Budget mablag'larining hisobdordligi va tarmoqlar raqobatbardoshligini oshirish

¹ Manba: muallif tomonidan fiskal siyosat nazariyalari va iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashga oid ilmiy yondashuvlar asosida tuzilgan.

Fiskal instrumentlarni tarmoqlar kesimida qo'llashda ularning maqsadi, qamrovi va natijadorlik ko'rsatkichlari aniq belgilanishi lozim. Tarmoqlar rivojlanishi uchun bir xil fiskal mexanizm har doim ham bir xil natija bermaydi. Masalan, qishloq xo'jaligi uchun subsidiyalar va logistika xarajatlarini qoplash muhim bo'lsa, raqamli xizmatlar uchun soliq rejimining barqarorligi va eksport daromadlariga nisbatan aniq tartiblar muhimroqdir. Sanoat tarmoqlarida esa energiya, transport, texnologik modernizatsiya va kredit resurslari narxi asosiy cheklov bo'lishi mumkin. Demak, fiskal siyosat tarmoqlarning xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvga tayanishi zarur.

Soliq instrumentlari iqtisodiyot tarmoqlariga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Bevosita ta'sir soliq stavkalari, soliq bazasi, imtiyozlar va maxsus rejimlar orqali korxona xarajatlari hamda sof foydasida namoyon bo'ladi. Bilvosita ta'sir esa investitsiya muhitining yaxshilanishi, kapital aylanishining tezlashishi, kreditga layoqatlilikning ortishi va rasmiy iqtisodiy faoliyatga o'tish orqali yuzaga keladi. Shu sababli soliq imtiyozlarini baholashda faqat budjetga qisqa muddatli yo'qotilgan tushumlar emas, balki uzoq muddatli qo'shimcha ishlab chiqarish, bandlik va eksport salohiyati ham hisobga olinishi kerak.

Budjet instrumentlari esa ishlab chiqarish infratuzilmasi, ijtimoiy infratuzilma va tarmoqlararo bog'liqlikni mustahkamlash orqali iqtisodiy faollikka ta'sir qiladi. Davlat xarajatlari natijador bo'lishi uchun ular aniq loyiha, muddat, mas'ul ijrochi, kutilayotgan iqtisodiy natija va monitoring tizimi bilan bog'lanishi zarur. Budjet mablag'lari tarmoq rivojlanishiga xizmat qilishi uchun xarajatlarni sarflash emas, balki ulardan olinadigan iqtisodiy samara bosh mezonga aylanishi kerak (2-jadval).

2-jadval

Iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlarning funksional yo'nalishlari²

Fiskal instrument	Iqtisodiy mazmuni	Qo'llash sohasi	Natijadorlik mezon	Ehtimoliy xavf
Soliq imtiyozlari	Korxona xarajatlari va soliq yukini kamaytirish	Investitsion, eksport va innovatsion loyihalar	Investitsiya hajmi, eksport ulushi, yangi ish o'rinlari	Natija bilan bog'lanmasa, budjet yo'qotishi ortadi
Subsidiyalar	Ma'lum xarajatlarni qisman qoplash orqali ishlab chiqarish zanjirini qo'llab-quvvatlash	Qishloq xo'jaligi, logistika, qayta ishlash	Mahsulot hajmi, saqlash quvvati, qayta ishlash darajasi	Manzillilik past bo'lsa, qaramlik kuchayadi
Budjet investitsiyalari	Infratuzilma va umumiy foydalanish obyektlarini moliyalashtirish	Transport, energetika, kommunikatsiya, sanoat zonalari	Xususiy investitsiya jalbi, ishlab chiqarish tannarxi, hududiy faollik	Loyiha samaradorligi baholanmasa, resurslar tarqaladi
Imtiyozli kredit va kafolatlar	Moliyalashtirishga kirish imkoniyatini kengaytirish	Kichik biznes, sanoat, eksportchi korxonalar	Kredit qaytimi, ishlab chiqarish o'sishi, aylanma kapital	Kredit riski va moral hazard ehtimoli
Raqamli fiskal boshqaruv	Soliq-budjet jarayonlarini ma'lumotlar asosida boshqarish	Barcha tarmoqlar va davlat dasturlari	Shaffoflik, monitoring tezligi, xarajatlar hisobdorligi	Ma'lumot sifati va integratsiya muammolari

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal siyosatning eng muhim sharti — rag'bat va intizom o'rtasidagi muvozanatdir. Bir tomondan, davlat korxonalarni modernizatsiya qilish, eksportni kengaytirish, bandlikni oshirish va innovatsiyalarni joriy etish uchun moliyaviy yengilliklar yaratishi kerak. Ikkinchi tomondan, imtiyoz yoki subsidiyadan foydalanayotgan subyekt aniq majburiyatlarni bajarishi, investitsiya kiritishi, mahsulot ishlab chiqarishi, ish o'rinlari yaratishi yoki eksport hajmini oshirishi lozim. Natija ko'rsatkichlari bilan bog'lanmagan fiskal qo'llab-quvvatlash iqtisodiy rag'bat emas, balki passiv transferga aylanishi mumkin.

Xorijiy tajriba fiskal instrumentlardan foydalanishda uchta muhim tamoyilni ko'rsatadi. Birinchi tamoyil — maqsadlilik. Qo'llab-quvvatlash umumiy va cheklanmagan bo'lmastligi, balki strategik tarmoqlar, yuqori qo'shilgan qiymat, innovatsiya yoki eksport salohiyati bilan bog'lanishi zarur. Ikkinchi tamoyil — vaqtinchaliklik va shartlilik. Imtiyozlar doimiy berilsa, korxonalarda samaradorlikni oshirish motivatsiyasi susayadi; shu sababli ular muddat va natija mezonlari bilan cheklanishi kerak. Uchinchi tamoyil — ochiq monitoring. Davlat mablag'lari yoki soliq yengilliklari iqtisodiy samaraga qanday ta'sir qilayotganini real vaqt rejimida kuzatish mumkin bo'lishi lozim.

AQSh tajribasida innovatsion loyihalar va kichik biznesni rag'batlantirishda soliq chegirmalari va grant dasturlari keng qo'llanadi. Germaniya tajribasi sanoat, eksport va yashil texnologiyalarni qo'llab-quvvatlashda budjet intizomi va yuqori ma'muriy sifat muhimligini ko'rsatadi. Janubiy Koreya va Singapurda texnoparklar, erkin iqtisodiy zonalar, R&D rag'batlari va eksport infratuzilmasi orqali qisqa muddatda yuqori texnologik tarmoqlar

2 Manba: muallif ishlanmasi.

shakllantirilgan. Xitoy va Turkiya tajribasida esa infratuzilma investitsiyalari, eksportni qo'llab-quvvatlash va kichik biznesga yengilliklar iqtisodiy o'sishni tezlashtirishda muhim omil bo'lgan.

Ushbu tajribalarni milliy iqtisodiyotga moslashtirishda mahalliy institutsional sharoit, budget imkoniyatlari, tarmoqlar tarkibi va soliq ma'murchiligi sifati hisobga olinishi zarur. Xorijiy modelni to'liq ko'chirish emas, balki uning samarali elementlarini O'zbekiston sharoitidagi ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Masalan, eksportga yo'naltirilgan va yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan korxonalar uchun barqaror soliq rejimlari, agrosanoat majmuasi uchun logistika va qayta ishlashni rag'batlantirish, qurilish materiallari sanoati uchun kredit xarajatlarini kamaytirish, raqamli xizmatlar uchun esa uzoq muddatli fiskal aniqlik samarali natija berishi mumkin (3-jadval).

3-jadval

Xorijiy fiskal instrumentlarni milliy iqtisodiyotga moslashtirishning konseptual yo'nalishlari³

Xorijiy tajriba	Asosiy instrument	Milliy amaliyotga mos yo'nalish	Kutilayotgan natija	Moslashtirish sharti
AQSh	Innovatsiyalar uchun soliq chegirmalari va grantlar	Raqamli xizmatlar, startaplar, ilmiy ishlarnmalar	Yangi texnologiyalar va eksportbop xizmatlar ulushi ortadi	R&D natijalarini tijoratlashtirish mezonlari zarur
Germaniya	Sanoat, eksport va yashil loyihalar uchun budget qo'llab-quvvatlovi	Energiya tejankor ishlab chiqarish va yuqori texnologiyalar	Tannarx pasayadi, eksport raqobatbardoshligi kuchayadi	Budget intizomi va loyiha auditini kuchaytirish lozim
Janubiy Koreya	Texnoparklar va eksportga yo'naltirilgan maxsus rejimlar	IT, elektronika, xizmatlar eksporti	Yuqori qo'shilgan qiymatli tarmoqlar rivojlanadi	Kadrlar va innovatsion infratuzilma bilan bog'lash kerak
Xitoy	Infratuzilma investitsiyalari va imtiyozli moliyalashtirish	Transport, logistika, sanoat zonolari	Hududiy ishlab chiqarish va investitsiya faolligi oshadi	Loyihalarni KPI asosida tanlash talab etiladi
Turkiya	Kichik biznes va eksportchilar uchun soliq-budget yengilliklari	Oilaviy tadbirkorlik, qayta ishlash, eksport klasterlari	Bandlik va eksport geografiyasi kengayadi	Yengilliklar muddatli va natijaga bog'langan bo'lishi zarur

Fiskal instrumentlarning samaradorligini baholashda natijadorlik mezonlarini belgilash alohida ahamiyatga ega. Soliq imtiyozi berilganda uning natijasi sifatida faqat korxona xarajatlarining kamayishi emas, balki investitsiya hajmining ortishi, mahsulot ishlab chiqarishning ko'payishi, eksport ulushining kengayishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va kelgusida soliq bazasining kengayishi baholanishi lozim. Subsidiyalar uchun esa mahsulot sifati, qayta ishlash darajasi, logistika samaradorligi, saqlash quvvatlari va bozorga chiqish imkoniyatlari asosiy indikator bo'lishi mumkin. Budget investitsiyalarida xususiy kapitalni jalb etish, foydalanishga topshirilgan infratuzilmaning iqtisodiy samarasi va hududiy rivojlanishga ta'siri mezon sifatida olinishi zarur.

Raqamli fiskal boshqaruv iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda yangi sifat bosqichini shakllantiradi. Elektron budget, soliq ma'murchiligining avtomatlashtirilgan tizimlari, subsidiyalar monitoringi, ochiq ma'lumotlar portallari va sun'iy intellekt asosidagi tahliliy vositalar fiskal siyosatni faktlarga asoslangan holda yuritish imkonini beradi. Raqamli platformalar orqali imtiyoz yoki subsidiya olgan subyektlarning real iqtisodiy natijalarini kuzatish, maqsadsiz xarajatlarni kamaytirish va davlat mablag'lari bo'yicha hisobdorlikni kuchaytirish mumkin.

Milliy iqtisodiyotda fiskal qo'llab-quvvatlashning ustuvor yo'nalishlarini tanlashda tarmoqlarning multiplikativ ta'siri hisobga olinishi kerak. Masalan, agrologistika va qayta ishlashga yo'naltirilgan budget xarajatlari nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va eksport qilishni yaxshilaydi, balki transport, qadoqlash, savdo va xizmatlar sohalarida ham qo'shimcha iqtisodiy faollik yaratadi. Sanoat infratuzilmasi va energiya samaradorligiga yo'naltirilgan qo'llab-quvvatlash ishlab chiqarish tannarxini kamaytirib, ichki bozorda narx barqarorligiga va tashqi bozorda raqobatbardoshlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Fiskal instrumentlardan foydalanishda budget barqarorligi doimo e'tiborda bo'lishi lozim. Har qanday imtiyoz yoki subsidiyaning iqtisodiy qiymati mavjud bo'lib, u budget daromadlari va xarajatlari muvozanatiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli fiskal qo'llab-quvvatlash mexanizmlari qisqa muddatli daromad yo'qotishlarini uzoq muddatli soliq bazasining kengayishi, investitsiyalar o'sishi va rasmiy iqtisodiy faoliyatning ortishi bilan qoplashi kerak. Bunday yondashuv davlat moliyasi barqarorligini saqlagan holda tarmoqlar rivojlanishiga xizmat qiladi.

3 Manba: muallif tomonidan xorijiy mamlakatlar fiskal siyosati tajribasini umumlashtirish asosida tuzilgan.

Iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlarning kompleks samarasi ularning muvofiqlashtirilgan holda qo'llanishiga bog'liq. Soliq imtiyozlari budjet investitsiyasi bilan, subsidiya elektron monitoring bilan, imtiyozli kredit natija indikatorlari bilan, davlat kafolati esa risklarni baholash tizimi bilan birga qo'llanganda fiskal siyosatning natijadorligi ortadi. Demak, zamonaviy fiskal siyosat alohida preferensiyalar majmuasi emas, balki maqsadli, shaffof, hisobdor va raqamli boshqariladigan iqtisodiy rivojlanish tizimi sifatida shakllanishi lozim.

Umuman olganda, birinchi bob materiallari fiskal siyosatning nazariy evolyutsiyasi, iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashdagi funksional o'rni va xorijiy tajribani milliy amaliyotga moslashtirish zaruratini ochib beradi. Ushbu yondashuvlardan kelib chiqib, iqtisodiyot tarmoqlarini fiskal qo'llab-quvvatlashda natijadorlik, manzillilik, institutsional barqarorlik va raqamli monitoring asosiy metodologik mezonlar sifatida qoralishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, fiskal instrumentlar iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda ko'p funksiyali iqtisodiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Ular bir tomondan davlat budjeti daromadlarini shakllantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan ishlab chiqarish, investitsiya, bandlik, eksport va innovatsion rivojlanishni rag'batlantiradi. Shu sababli fiskal siyosatning samaradorligi faqat soliq tushumlari hajmi bilan emas, balki tarmoqlar rivojlanishiga ko'rsatgan real iqtisodiy ta'siri bilan baholanishi lozim.

Iqtisodiyot tarmoqlarini fiskal qo'llab-quvvatlashda soliq va budjet instrumentlarining o'zaro uyg'unligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Soliq imtiyozlari va yengilliklar xususiy sektor faolligini oshiradi, budjet xarajatlari va subsidiyalar esa infratuzilma, ishlab chiqarish quvvatlari va tarmoqlararo bog'liqlikni kuchaytiradi. Biroq ushbu instrumentlar natija ko'rsatkichlari, muddat, manzillilik va monitoring mexanizmlari bilan bog'lanmasa, ularning samarasi pasayadi. Shu bois fiskal qo'llab-quvvatlash mexanizmlari aniq maqsadli, vaqtinchalik, shaffof va natijaga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

Xorijiy tajriba fiskal instrumentlarni qo'llashda innovatsiya, eksport, infratuzilma, kichik biznes va yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarishni ustuvor qo'llab-quvvatlash yuqori samara berishini ko'rsatadi. Milliy sharoitda ushbu tajribalarni to'g'ridan to'g'ri ko'chirish emas, balki ularni iqtisodiyot tarkibi, budjet imkoniyatlari, soliq ma'murchiligi sifati va institutsional muhitga moslashtirish zarur. Ayniqsa, raqamli fiskal boshqaruv, elektron monitoring va KPI asosida baholash tizimlari qo'llab-quvvatlash choralarining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Kelgusida iqtisodiyot tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashda fiskal instrumentlardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun uch yo'nalishga ustuvor ahamiyat berish maqsadga muvofiq. Birinchidan, soliq imtiyozlari va subsidiyalarni tarmoq rivojlanishi bo'yicha aniq natija indikatorlari bilan bog'lash; ikkinchidan, davlat xarajatlarini infratuzilma, innovatsiya va yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan yo'nalishlarga jamlash; uchinchidan, raqamli fiskal boshqaruv orqali ochiqlik, hisobdorlik va real vaqt rejimidagi monitoringni ta'minlash zarur. Ana shunda fiskal siyosat budjet barqarorligini saqlagan holda iqtisodiyot tarmoqlarining raqobatbardoshligi va barqaror o'sishini ta'minlovchi strategik instrumentga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 30-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini tasdiqlash to'g'risida"gi O'RQ–599-son Qonuni. <https://lex.uz/docs/-4674011>
2. O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 26-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksini tasdiqlash to'g'risida"gi O'RQ–360-son Qonuni. <https://lex.uz/ru/docs/-2302187>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrda "Raqamli O'zbekiston–2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF–6079-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/-5030957?ONDATE=12.08.2021>
5. Keynes J.M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. – London: Macmillan, 1936.
6. Musgrave R.A. *The Theory of Public Finance*. – New York: McGraw-Hill, 1959.
7. Buchanan J.M. *Public Finance in Democratic Process*. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1967.
8. Stiglitz J.E. *Economics of the Public Sector*. – New York: W.W. Norton, 1986.
9. Rodrik D. *Industrial Policy for the Twenty-First Century*. – Harvard University Press, 2004.
10. OECD. *Tax Policy Reforms and Fiscal Sustainability*. – Paris, 2023.
11. International Monetary Fund. *Fiscal Policy and Economic Stability Report*. – Washington, D.C., 2023.
12. World Bank. *Digital Fiscal Management and Economic Growth Report*. – Washington, D.C., 2022.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>